

Роман КУЛИК,
Юлія НОВАК

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕС-СИСТЕМИ

Уточнено економічний зміст поняття “фінансова безпека бізнес-системи” і визначено її місце в загальних системах безпеки. Проаналізовано методичні підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства і вказано на їх недоліки. Запропоновано нову концепцію оцінювання фінансової безпеки бізнес-системи із врахуванням її життєвого циклу.

В умовах швидкої зміни зовнішнього середовища, керівникам підприємств доводиться враховувати безліч параметрів, що характеризують ці зміни, налаштовувати відповідним чином внутрішні системи підприємств з метою створення гнучкої і стійкої конфігурації. На вітчизняних підприємствах склалася дуже низька культура управління, що є перешкодою на шляху подальшого ефективного розвитку виробництва. Загострення конкуренції спонукає підприємства докладати значні зусилля для пошуку можливостей підвищення якості продукції і зниження її вартості. Протягом останніх років спостерігаються наслідки руйнування єдиного технологічного й інформаційного простору, різкого скорочення виробництва наукомісткої продукції, зокрема в структурі експорту. В умовах, що склалися, необхідна ефективна реалізація нових форм і методів управління підприємствами. До кожного з них варто підходити як до окремо діючої бізнес-системи.

В широкому розумінні під поняттям “бізнес-система” доцільно розуміти інноваційно-активні підприємства, які займаються цілеспрямованим розвитком використаної системи управління у напрямку вдосконалення локальних бізнес-підсистем, а також бізнес-підсистем у формі інвести-

ційних проектів і проектів зі створення статутних і договірних об'єднань. Ці системи створюються з метою забезпечення конкурентоспроможності організацій, посилення їх ринкових позицій, підвищення раціональності управлінських рішень, зниження ризиковості інвестиційних, інноваційних та інших проектів, які вони реалізують.

Фінансова безпека є внутрішнім станом бізнес-системи, що дозволяє їй функціонувати в режимі розвитку та мінімізувати негативний вплив зовнішніх факторів. Необхідність та напрямки оцінювання фінансової безпеки впливають із закономірностей розвитку систем, серед яких найбільше значення в аспекті забезпечення безпеки мають закон циклічного розвитку, закон спадної ефективності, еволюційного вдосконалення систем і деякі інші.

Фінансову безпеку підприємства і її оцінку досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме: О. Ареф'єва, І. Бланк, К. Горячева, М. Єрмошенко, С. Єрохін, С. Ілляшенко, Ю. Кракос, І. Олексів, Л. Покропивний, С. Ткаченко, Н. Фокіна.

Аналіз результатів наукових праць показав, що проблеми фінансової безпеки бізнес-системи ще недостатньо досліджені. Система показників, яка характеризує

фінансову безпеку, є різномірною, важко піддається структуризації, а значна кількість цих показників, як і методик взагалі, не завжди несе необхідне інформаційне навантаження. Відсутність чіткого алгоритму, який ставив би у відповідність “стадію життєвого циклу бізнес-системи – її фінансові цілі на цій стадії – її фінансову безпеку при досягненні цілей – методику її оцінювання – коригувальні заходи досягнення цілей при збереженні фінансової безпеки”, робить проблему дослідження існуючих методик на їх відповідність інформаційним потребам бізнес-системи актуальною.

Відтак, метою статті є: уточнення економічного змісту поняття “фінансова безпека бізнес-системи” і визначення її місця в загальних системах безпеки; аналіз методичних підходів до оцінки фінансової безпеки підприємства і пропозиція нової концепції її оцінювання в бізнес-системах.

Фінансова безпека бізнес-системи є складним явищем і тому її варто розглядати як сукупність відповідних елементів, що утворюють певну систему. Разом з тим, враховуючи складність категорії “фінансова безпека”, є всі підстави розглядати її як відкриту систему, яка є складовою і, деякою мірою, ієрархічно підпорядкованою системі безпеки вищого порядку (рис. 1).

Отже, фінансова безпека бізнес-системи є нижчою ланкою в ієрархії системи національної безпеки і є системою вищого рівня щодо фінансової безпеки особи (рис. 1). Фінансова безпека підприємства є не просто сукупність фінансових відносин, позбавлених внутрішніх зв'язків, а така сукупність елементів, в якій усі вони взаємопов'язані й взаємодіють один із одним, і у результаті цього реагують на зовнішні взаємовпливи як дещо ціле. За таких умов фінансова безпека як цілісна система фінансових відносин набуває нових властивостей, нових якісних

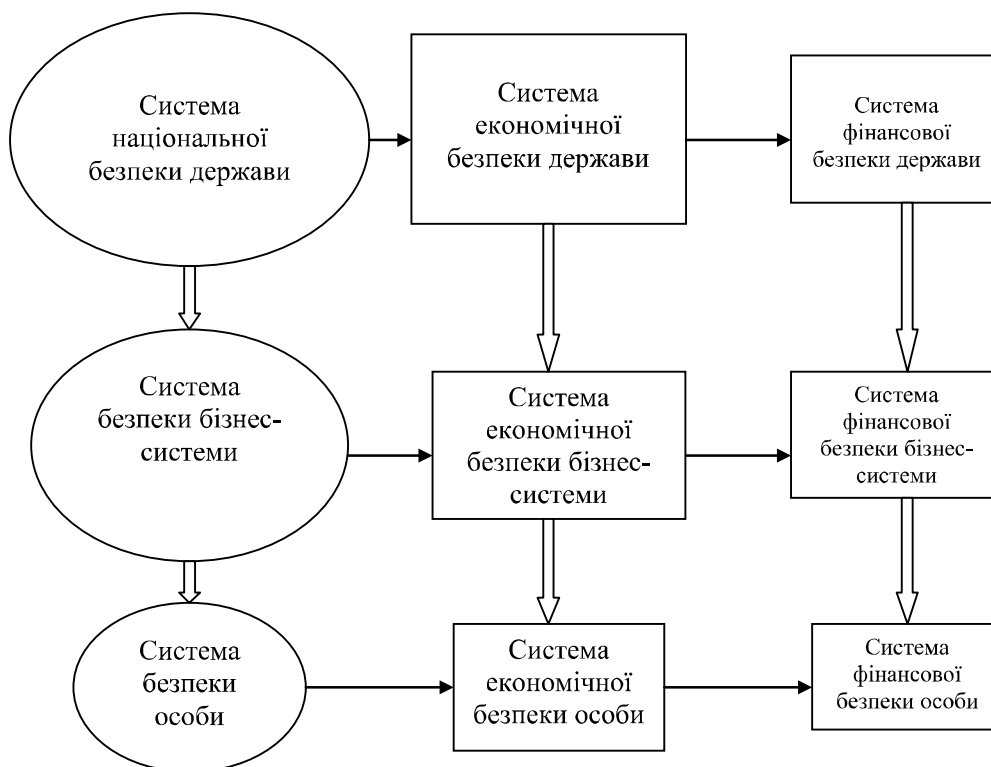


Рис. 1. Взаємозв'язок та ієрархія систем безпеки *

* Складено авторами.

характеристик, котрі не містяться окремо в елементах, що її утворюють (ефект цілісності, синергетичний ефект).

У загальному вигляді фінансову безпеку бізнес-системи можна охарактеризувати, скориставшись моделлю “чорного ящика”, де на “вході” будуть ресурси (людські, фінансові, матеріальні тощо) на “виході” - мета (зниження рівня або попередження загроз), а система фінансової безпеки буде тим безперервним систематизованим процесом, який, залучаючи відповідні ресурси, здійснює бізнес-система для досягнення бажаного кінцевого результату (рис. 2). При зміні вхідних параметрів система фінансової безпеки коригує відповідно до них свої дії, при зміні вихідних – відбувається аналогічне коригування дій системи і т.д. Тобто, це постійний і безперервний процес.

Такий підхід до розуміння суті фінансової безпеки бізнес-системи є досить зрозумілим і формує чітке уявлення про механізм її забезпечення. Таким чином, вважаємо, що фінансовою безпекою бізнес-системи є забезпечення такого її стану, при якому можливі загрози (зовнішні та внутрішні) нанесення збитку її активам, втрати ліквідності, стійкості і незалежності бізнесу, а також прав власності понижені до прийнятного (нормативного) рівня і підтримуються на ньому або нижчому рівні.

Розглядаючи питання фінансової безпеки бізнес-системи, варто відмітити відмінності в її управлінні від системи управління фінансами підприємства. Так, стратегія

управління фінансовою безпекою, крім сценарію функціонування бізнес-системи в так званих штатних умовах, визначає і напрями дій керівництва в умовах нестабільної (кризової) ситуації. При цьому особливістю управління фінансовою безпекою є те, що в кризових умовах ухвалення управлінських рішень часто здійснюється в ситуації зниження загального рівня керованості бізнес-системою.

Проте головна відмінність системи управління фінансовою безпекою від процесів фінансового управління полягає в тому, що основним показником її ефективності є дотримання нормативного рівня параметрів і індикаторів фінансової безпеки бізнес-системи. Управління фінансами припускає проведення оцінки фінансового стану підприємства за допомогою визначення розмірів відхилень фактичних значень показників від передбачених планом або досягнутих темпів зростання. Для виявлення загроз фінансовій безпеці недостатній аналіз змін вказаних індикаторів по роках, за звітний період або порівняно з аналогами. Такий аналіз не дає чіткої відповіді, наскільки критична ситуація, який рівень загрози для бізнес-системи.

Отже, в управлінні фінансовою безпекою необхідне порівняння фактичних і прогнозних даних із нормативними значеннями, що чітко визначають параметри кризової ситуації для бізнес-системи, і підтримка показників не нижче встановленого рівня. Перелік порогових (нормативних) значень фінансової безпеки повинен бути

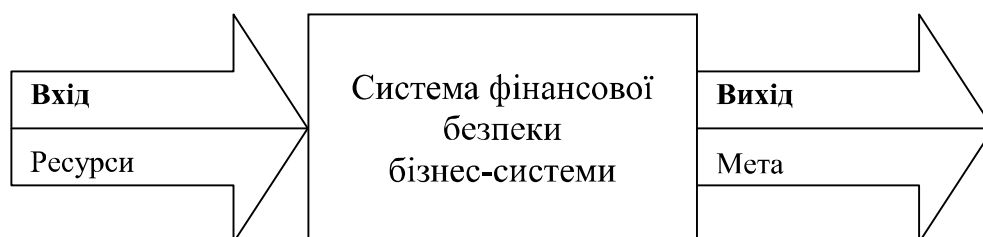


Рис. 2. Модель “чорного ящика” функціонування фінансової безпеки бізнес-системи

* Складено авторами.

вужчий, ніж список показників, вживаних для аналізу досягнення планових параметрів підприємства, але він повинен бути достатнім для того, щоб відображати головні напрями бізнесу, виявляти найбільш серйозні загрози фінансовій безпеці.

Іншими словами, під фінансовою безпекою бізнес-системи розуміється сукупність заходів для її захисту від внутрішніх і зовнішніх негативних фінансових загроз. Ступінь такого захисту обумовлена здатністю органів управління бізнес-системи на відповідних рівнях:

- забезпечити її стійкий економічний розвиток, досягнення основних цільових параметрів діяльності при збереженні ліквідності і незалежності її фінансової системи;
- спрогнозувати можливі загрози фінансовій безпеці і нейтралізувати негативну дію кризових явищ економіки, навмисні дії конкурентів та інших "недружніх" структур.
- запобігти операціям з активами бізнес-системи, що створюють загрозу втрати прав власності (насамперед – рейдерським атакам);
- сформуванню адекватну систему обліку й оцінювання фінансових потоків і потенційних можливостей (зовнішніх і внутрішніх) щодо подолання загрози фінансової кризи;
- укріпити операційну ефективність системи контролю;
- залучати і використовувати позикові засоби за оптимальною вартістю у надійних банків та контролювати прийнятний рівень боргового навантаження;
- запобігти випадкам халатності, шахрайству, а також навмисним діям персоналу у відносинах з контрагентами, а також іншим фінансовим порушенням, зокрема тим, які пов'язані з використанням бюджетних коштів;
- розробити і запровадити систему постійного моніторингу фінансового стану біз-

нес-системи з метою раннього діагностування кризових явищ і ознак банкрутства;

- забезпечити проведення робіт щодо захисту конфіденційності інформації, яка становить комерційну таємницю;
- оцінити ефективність планованих заходів з погляду реагування на загрози і нейтралізації негативних чинників;
- оцінити вартість запропонованих заходів, терміни їх реалізації, очікувані результати фінансової стабілізації;
- постійно вдосконалювати і розвивати систему фінансового убезпечення з урахуванням наукових досягнень і практичного досвіду.

Зазначимо, що на сьогодні не існує жодних нормативно-правових документів, які забезпечували б бізнес-системи методичними рекомендаціями для визначення їх фінансової безпеки. Законодавчо закріпленими є методики [1, 2, 3], які лише в загальному вигляді оцінюють фінансовий стан підприємства. Проте вони не дають змоги підприємствам різних галузей економіки оцінити їх фінансову безпеку, а тим більше на відповідних стадіях життєвого циклу.

Позитивним у методичних рекомендаціях з аналізу й оцінки фінансового стану підприємства є встановлення за окремими коефіцієнтами нормативних значень, які в подальшому можуть слугувати пороговими.

Ю. Б. Кракос, Р. О. Разгон вважають, що жодна методика оцінки фінансової безпеки підприємства не дає повну її оцінку. На їх думку, методичні рекомендації щодо оцінки рівня фінансової безпеки підприємства повинні:

- розглядати фінансову безпеку як комплексну величину, оскільки вона містить кілька складових; для визначення фінансової безпеки підприємств;
- після отриманих результатів необхідно дати рекомендації з метою підвищення рівня фінансової безпеки підприємства.

У промисловості оцінкою рівня фінансової безпеки може служити рейтинг окремого підприємства, розрахований за сукупністю одиничних критеріїв. Рейтинг окремого підприємства характеризує його конкурентоспроможність, а сила конкурентної позиції якраз і є найкращим показником безпеки в умовах ринку [4, 92–94].

Таким чином, необхідною умовою успішного розвитку бізнес-системи є розроблення не тільки стратегії та тактики фінансової безпеки, а й методики її оцінювання, закріпленої у відповідних нормативно-правових документах.

Оцінювання рівня фінансової безпеки окремого суб'єкта господарювання, зазвичай, проводять шляхом порівняння параметрів фактичного стану або прогнозу економічного розвитку на визначений період з пороговими значеннями. Під час аналізу та узагальнення результатів фінансово-господарської діяльності визначається досягнутий рівень фінансової безпеки, а в прогнозних оцінках – ймовірний на майбутній період результат. При цьому кожен показник економічного розвитку характеризує ситуацію у визначеній сфері діяльності.

Оцінювання індикаторів рівня фінансової безпеки здійснюють за кожним напрямом фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, при цьому необхідним є їх порівняння з галузевими індикаторами фінансової безпеки.

Визначальними аспектами під час вибору інструментарію аналізу й оцінювання рівня фінансової безпеки бізнес-системи мають бути:

- відображення сутнісних характеристик стану економіки, що характеризують її розвиток і в якому функціонує бізнес-система;
- ідентифікація стадії життєвого циклу бізнес-системи;

- всебічне відображення (через набір відповідних показників) і конкретизація заходів протидії загрозам фінансовій безпеці;
- забезпечення можливостей аналізу індикаторів усіх елементів бізнес-системи, прогнозування їх тенденцій з метою запобігання загрозливим ситуаціям;
- володіння даними з достатнім ступенем конкретності та достовірності, що дає змогу давати однозначну оцінку фактичному рівню фінансової безпеки бізнес-системи.

Методи оцінювання фінансової безпеки бізнес-системи залежать від конкретного змісту, що вкладається в саме поняття “фінансова безпека бізнес-системи” і стадії життєвого циклу, на якій вона перебуває в момент оцінювання.

Згідно з інформацією в наукових джерелах [5] на сьогодні відомі такі підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства:

1. Індикаторний (порівняння фактичних значень показників фінансової безпеки з пороговими значеннями індикаторів її рівня).

Він найбільш вживаний. Водночас його використання залежить в основному від визначення порогових значень, які є плінними залежно від стану зовнішнього середовища. Крім того, таке визначення має суб'єктивний характер і несе в собі всі ризики, які йому притаманні.

2. Ресурсно-функціональний:

а) оцінка стану фінансової безпеки проводиться на основі оцінки рівня використання фінансових ресурсів за спеціальними критеріями – власні і позикові фінансові ресурси;

б) оцінка рівня виконання функцій – забезпечення високої фінансової ефективності діяльності підприємства, його фінансової стійкості і незалежності.

Такий підхід значно розширює перелік показників-індикаторів і процес забезпечен-

ня фінансової безпеки фактично ототожнюється з усією діяльністю підприємства, але зводиться лише до оцінки використання його ресурсів.

3. На основі використання критерію “мінімум сукупного збитку, який наноситься безпеці”.

Основним недоліком даного критерію вважаємо складність в його розрахунку, яка пов'язана із відсутністю необхідних для цього облікових і статистичних даних. Потрібно вводити додатковий облік, або розраховувати його експертним шляхом. Перше – вимагає додаткових затрат у часі і коштах, друге – суб'єктивне і має свої межі точності.

4. На основі достатності оборотних коштів для здійснення виробничо-збутової діяльності.

Цей підхід, на наш погляд, надто вузький, оскільки охоплює далеко не усі сфери фінансово-господарської діяльності. Він може використовуватися для оперативного (діагностичного) визначення рівня фінансової безпеки.

Більшість дослідників проблем фінансової безпеки підприємства вважають, що визначення стану та загроз фінансовій безпеці повинно базуватися на індикаторному методі оцінки рівня фінансової безпеки – використання критичних порогових значень фінансових показників. Індикатори, або показники фінансової безпеки, виступають як кількісні характеристики стану фінансової діяльності, що відібрані для характеристики фінансової безпеки підприємства [6, 65–67].

Під пороговими значеннями фінансових показників розуміють їх гранично допустимі величини, перевищення яких призводить до формування негативних тенденцій у фінансовій системі підприємства, спричинює виникнення та розвиток загроз його фінансовій безпеці, диспропорції в діяльності підприємства, порушення його розвитку в цілому.

М. Єрмошенко, К. Горячева та А. Ашуєв, аналізуючи існуючі підходи оцінки рівня фінансової безпеки, зазначають, що за умови індикаторного підходу “найвищий рівень фінансової безпеки підприємств досягається за умови, що вся сукупність індикаторів знаходиться в межах порогових значень, а порогове значення кожного з індикаторів досягається не в збиток з іншим” [7, 26].

Всі фахівці вказують на зв'язок фінансової безпеки підприємства з його забезпеченістю фінансовими ресурсами (фінансовою забезпеченістю діяльності підприємства). К. Горячева до системи фінансових показників відносить обсяг власного та оборотного капіталу підприємства; обсяг кредитів та позик, інвестицій та прямого фінансування з бюджету [6, 67].

С. Покропивний вважає за необхідне оцінювати фінансовий стан підприємства за показниками його прибутковості, оборотності капіталу, фінансової стійкості й здатності розраховуватися з борговими зобов'язаннями [8, 341].

Враховуючи зв'язок фінансової безпеки з фінансовою стійкістю підприємства, С. Ілляшенко пропонує її стан визначати показниками ліквідності, рівнем кредиторської та дебіторської заборгованості підприємства, або здійснювати оцінку рівня фінансової складової економічної безпеки на основі аналізу достатності оборотних коштів [9, 12–19].

І. Олексів та Н. Подольчак вважають, що оцінювати фінансовий стан підприємства треба на основі показників фінансового ризику, а саме: коефіцієнтів поточної ліквідності, абсолютної ліквідності, маневреності власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів [10, 99].

О. Ареф'єва пропонує для визначення фінансової безпеки підприємства використовувати оцінку фінансової стійкості, платоспроможності (ліквідності), оборотності активів, оборотності капіталу, рентабель-

ності та проводити інтегральний фінансовий аналіз [11, 17–26].

Н. Фокіна, В. Бокій вважають, що основним результатом фінансової діяльності є зміна обсягу заборгованості підприємства, яка скоригована на розмір фінансових витрат, дивідендних виплат та податкових платежів [12, 111–114].

Вплив на забезпечення фінансової безпеки підприємств, показників рентабельності [13, 263–277], фінансової стійкості, платоспроможності [13, 125–126], здійснення SWOT-аналізу (сильні, слабкі сторони підприємства, можливості та загрози його розвитку), PEST-аналізу (політико-правове середовище, економічне середовище, соціокультурне середовище, технологічне середовище), SNW-аналізу (сильна, нейтральна, слабка позиція) [13, 204–212], визначає І. Барановський. А також рівень беззбитковості [13, 272], оцінку грошей у часі [13, 162–173], розробку антикризової фінансової стратегії [13, 663–706].

Отже, як показав огляд наукових праць на сьогодні є різноманітні пропозиції щодо оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства. Разом з тим, варто зауважити, що ці методичні підходи є недосконалими, що зумовлено низкою причин, найважливішими з яких є:

- недостатність методичних розробок, пов'язаних з формуванням комплексу моделей оцінювання фінансової безпеки бізнес-систем;
- не всі фактори, що впливають на показники фінансової безпеки, детерміновані й мають кількісні вимірники (до того ж, іноді отримати достовірну інформацію досить проблематично);
- не завжди достовірні дані фінансових звітів, що пов'язано з недосконалістю вітчизняної системи обліку та низьким професійним рівнем її спеціалістів;

- ретроспективний характер оцінки, оскільки її проводять за даними “минулої” звітності;
- відсутність нефінансових показників;
- наявність слабого взаємозв'язку із стратегічним плануванням;
- суб'єктивізм думок експертів при визначенні вагомості фінансових коефіцієнтів;
- оцінювання рівня фінансової безпеки бізнес-системи через формування і аналіз лише інтегрального показника, що є занадто узагальненим, оскільки не враховує її багатофакторної діяльності і, відповідно, системний характер фінансової безпеки.

У зв'язку з цим з кінця 80-х років ХХ-го століття у розвинутих країнах відбувається переосмислення і розвиток концепції управління фінансовою безпекою бізнес-системи в бік багатокритеріальності і багатофакторної орієнтації.

Проведений аналіз існуючих підходів до оцінки рівня фінансової безпеки бізнес-системи свідчить про те, що показники, які її характеризують мають бути системними, і відповідати наступним вимогам:

- бути зручними і простими при розрахунках і для розуміння;
- подібними в трактуванні до показників фінансового стану і змінюватися від 0 (відсутність фінансової безпеки) до 1 (найвищий рівень фінансової безпеки);
- повинні бути суттєвими і значущими та системно відображати рівень фінансової безпеки;
- базуватися на чинній фінансовій та статистичній звітності, а також на управлінському обліку;
- бути оперативними для швидкого і відповідного реагування на стан фінансової безпеки;
- характеризувати якісний та кількісний стан фінансової безпеки у статичній та динамічній;

- повністю і комплексно охоплювати всі сторони фінансової діяльності підприємства, адекватно їх відображати;
- давати можливість здійснювати постійний моніторинг стану фінансової безпеки;
- мати властивість змінюватися залежно від зміни зовнішнього середовища або цілей бізнес-системи;
- враховувати стадію життєвого циклу бізнес-системи.

Оцінку фінансової безпеки бізнес-системи слід проводити не з погляду короткострокового інвестора, націленого на спекулятивний дохід, а з погляду особи, зацікавленої в постійній фінансовій безпеці і довгостроковому зростанні компанії. Тому для фінансової безпеки бізнес-системи важлива не стільки моментна оцінка, а така, яка давала б підтримку її стійкого розвитку в довгостроковому періоді.

Деякі дослідження ґрунтуються на теорії життєвих циклів, яка розвиває ідею про те, що бізнес-система, як і будь-який живий організм, проходить низку етапів, і проблеми, з якими вона стикається, різні для кожної стадії. Залежно від того, на якому етапі розвитку перебуває бізнес-система, необхідно застосовувати відповідну стратегію.

Найбільш відомою є модель життєвого циклу Грейнера (Greiner, 1998). Вона складається з п'яти стадій: зростання через креативність, зростання через напям, зростання через делегування, зростання через координацію і зростання через співпрацю. Визначення стадії життєвого циклу здійснюється на основі кількох критеріїв, серед яких найважливішими є корпоративне управління і контроль менеджерів. Ще одна загальновідома модель життєвого циклу – модель Адзіса (Adizes, 1988). Згідно з нею, життєвий цикл бізнес-системи також складається з кількох стадій: народження, дитинства, швидкого зростання (gogo), розквіту організації і зрілості.

У західній літературі вже з'явилися емпіричні дослідження, які довели, що фінансові характеристики бізнес-системи змінюються при переході від одного етапу життєвого циклу до іншого. Логічно припустити, що це буде стосуватися і фінансової безпеки бізнес-системи.

Фінансова безпека, як і бізнес-система, якій вона належить, є динамічною характеристикою, яка разом з нею проходить через різні стадії її життєвого циклу, зазнаючи при цьому значних змін унаслідок природних процесів, що відбуваються як усередині бізнес-системи, так і на ринку її продукту. Фінансова безпека бізнес-системи змінюється впродовж життєвого циклу, адаптуючись під цілі і потреби організації і створюючи необхідні умови для її подальшого зростання. Залежно від стадії життєвого циклу бізнес-системи змінюються внутрішні і зовнішні загрози її фінансовій безпеці. Тому важливо адекватно оцінювати рівень фінансової безпеки бізнес-системи на кожній конкретно взятій стадії життєвого циклу, враховуючи специфіку факторів, які на неї впливають.

Таким чином, використання запропонованого нами підходу до оцінювання фінансової безпеки бізнес-системи дає змогу чітко розуміти її фінансову безпеку на певній стадії життєвого циклу, що дозволить виявити наявні проблеми завчасно і знайти можливі шляхи їх вирішення, а також визначити можливі тенденції подальшого розвитку бізнес-системи і заздалегідь прийняти заходи для зміцнення її фінансової безпеки в майбутньому.

Відтак, особливості вибору підходу до оцінювання фінансової безпеки бізнес-системи мають базуватись на основі врахування:

1. Сутнісних ознак поняття “фінансова безпека бізнес-системи”.
2. Поліфункціональності, тобто множинності функцій, які виконує бізнес-система.
3. Ієрархічності структури.

4. Функціонування в умовах невизначеності зовнішнього середовища, що зумовлює випадковий характер зміни параметрів системи.

5. Мінливості критеріїв функціонування і розвитку.

6. Здійснення цілеспрямованого вибору своєї поведінки в середовищі.

7. Складності і неможливості (або можливості, але зі значними затратами часу і коштів) повного опису фінансової безпеки бізнес-системи та її елементів.

8. Стадії життєвого циклу.

Враховуючи вищевикладене, та з метою структуризації дослідження й аналізу показників оцінювання фінансової безпеки бізнес-системи їх варто згрупувати (рис. 3).

Це, в свою чергу, зумовлює основні напрями вибору показників оцінювання фінансової безпеки бізнес-системи, позаяк її діяльність багатоаспектна.

Таким чином, уточнення сутності поняття “фінансова безпека бізнес-системи” і її місця в загальній системі безпеки, впровадження етапності (відповідно до стадій життєвого циклу) в методику оцінювання фінансової безпеки бізнес-системи забезпечать логічності у прийнятті відповідних управлінських рішень з підтримки необхідного рівня такої безпеки як у часовому, так і в просторовому вимірі.

Література

1. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій. Затверджена наказом Агентства з питань банкрутства підприємств та організацій від 27.06.97 р., № 81. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.portal.rada.gov.ua/>.

2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з прихову-

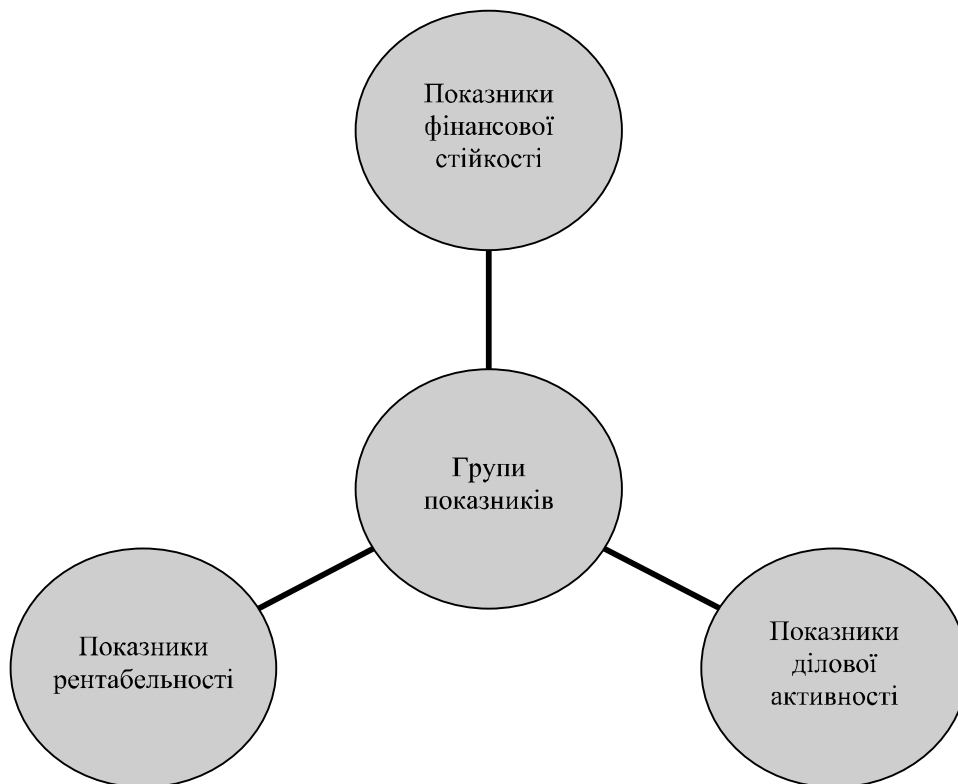


Рис. 3. Групи показників, які характеризують стан фінансової безпеки бізнес-системи

вання банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства / Наказ Міністерства економіки України від 17 січня 2001 р., № 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.portal.rada.gov.ua/>.

3. Про затвердження Положень про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації / Наказ Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26.01.2001 р., № 49/121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.portal.rada.gov.ua/>.

4. Кракос Ю. Б., Разгон Р. О. Управління фінансовою безпекою підприємств. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – К., 2008. – С. 86–97.

5. Фінансовий менеджмент: Курс лекцій / М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, О. А. Стороженко, І. О. Плужников, К. С. Горячева. – К.: НАУ, 2004. – 506 с.

6. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65–67.

7. Єрмошенко М. М., Горячева К. С., Ашуев А. М. Економічні та організаційні засади за-

безпечення фінансової безпеки підприємства: Препринт наукової доповіді / За ред. М. М. Єрмошенка. – К.: Національна академія управління, 2005. – 78 с.

8. Экономика предприятия: Учебник / Под общ. ред. С.Ф. Покропивоного. – К.: КНЭУ, 2003. – 608 с.

9. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке // Актуальные проблемы экономики. – 2003. – № 3. – С. 12–19.

10. Олексів І. Б., Подольчак Н. Ю. Методи багатовимірного аналізу в оцінюванні фінансових ризиків підприємства // Фінанси України. – 2005. – №1. – С. 96–105.

11. Ареф'єва О. В. Реструктуризація системи управління фінансовими ресурсами підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – № 11–12. – С. 17–26.

12. Фокіна Н. П., Бокій В. І. Економічна безпека підприємства – найважливіша складова фінансової стійкості // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 8. – С. 111–114.

13. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Эльга. Ника-Центр, 2004. – 784 с. (Серия “Библиотека финансового менеджера”, Вып. 10).